

Ważne daty

Starożytność – VIII w. p.n.e.–V w. n. e.

Średniowiecze - V-XV w.

Renesans - XV-XVI w.

Barok - XVI-XVIII w.

Klasycyzm - XVIII-XIX w.

Romantyzm - XIX w.

Modernizm - XIX-XX w.

Muzyka współczesna - XX-XXI w.

Scenariusz lekcji dla nauczyciela:

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

4. W zakresie słuchania i percepcji muzyki. Uczeń:

1) świadomie słucha wybranych dzieł literatury muzycznej (fragmentów lub/i w całości):

A) reprezentatywnych dla kolejnych epok (od średniowiecza do współczesności).

3) rozpoznaje i analizuje utwory muzyczne określając ich elementy, nastrój i charakter, formułuje wypowiedzi, stosując pojęcia charakterystyczne dla języka muzycznego.

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

6. Wymienia nazwy epok w dziejach muzyki (średniowiecze, renesans, barok, klasycyzm, romantyzm, muzyka XX w.) oraz potrafi wskazać kompozytorów reprezentatywnych dla nich.

III. Kultura muzyczna, narodowe i światowe dziedzictwo kulturowe. Uczeń:

1. zna repertuar kulturalnego człowieka, orientując się w sztandarowych utworach z dziejów historii muzyki i współczesnej kultury muzycznej oraz wartościowej muzyki popularnej.

Nauczysz się

charakteryzować epoki w dziejach muzyki;

definiować pojęcia: hymn, pieśń rycerska, pieśń religijna;

wymieniać instrumenty muzyczne okresu średniowiecza;

definiować pojęcia: muzyka świecka i kościelna;

przedstawiać najważniejsze zabytki muzyczne polskiego średniowiecza;

śpiewać pieśni *Breve regnum*.

Formy muzyki w okresie średniowiecza

Chorał gregoriański – jednogłosowy śpiew związanych nierozdzielnie z liturgią i przeznaczonych na wszelkiego typu nabożeństwa całego roku kościelnego.

Hymn – uroczysta pieśń narodowa, religijna lub organizacyjna, symbolizująca określoną ideę.

Pieśń – utwór **wokalny** pisany do tekstu poetyckiego (rzadko prozatorskiego), najpowszechniejsza forma w całej historii muzyki.

Pieśń rycerska – utwór wokalny, którego tematyka związana była z polem walki, dworem i kobietami. Śpiewana przez mężczyzn – rycerzy.

Pieśń religijna – utwór wokalny o tematyce religijnej.

Instrumenty muzyczne

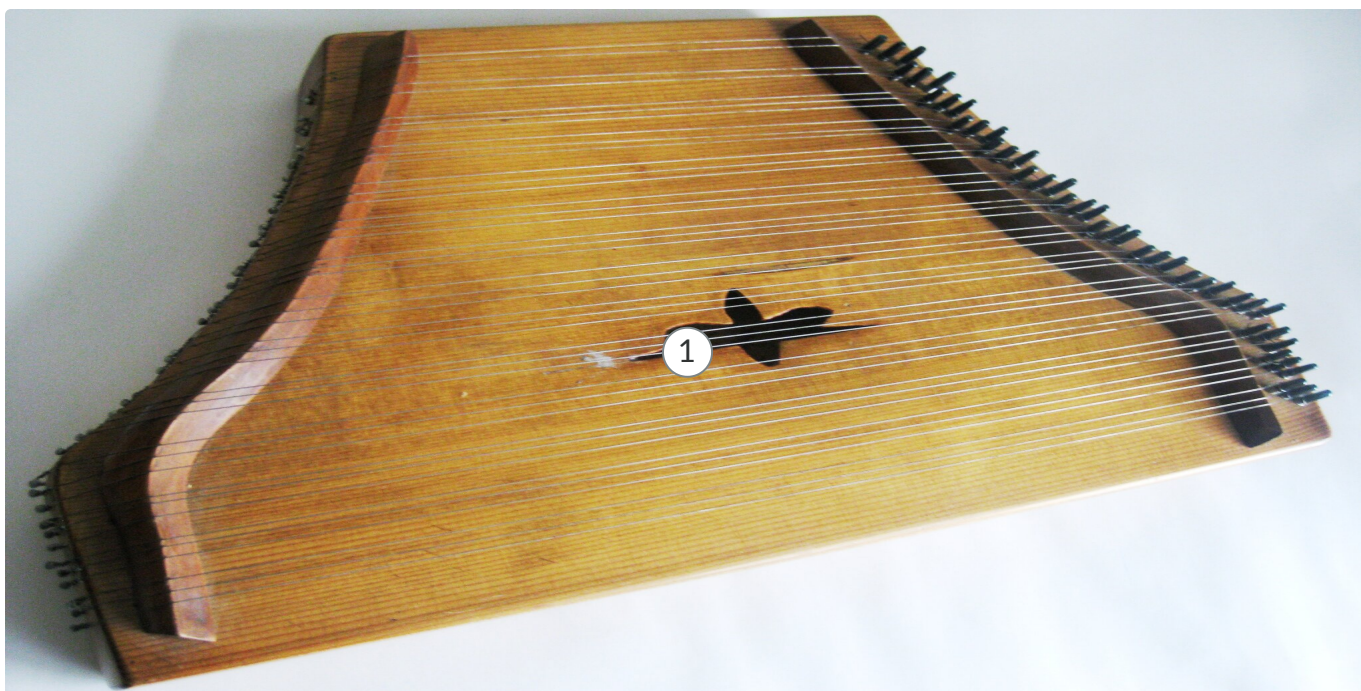
1

Fidel

to średniowieczny instrument muzyczny z rodziny chordofonów smyczkowych.

Mały wypukły korpus zwężał się w kierunku kołków i był zbudowany z jednego kawałka drewna. Z tradycji azjatyckiej wzięła się maniera trzymania instrumentu pionowo, opartego na kolanie i pociągania smyczkiem dłonią zwróconą grzbietem na dół i kciukiem na wierzchu smyczka.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PHL9EMoF9>

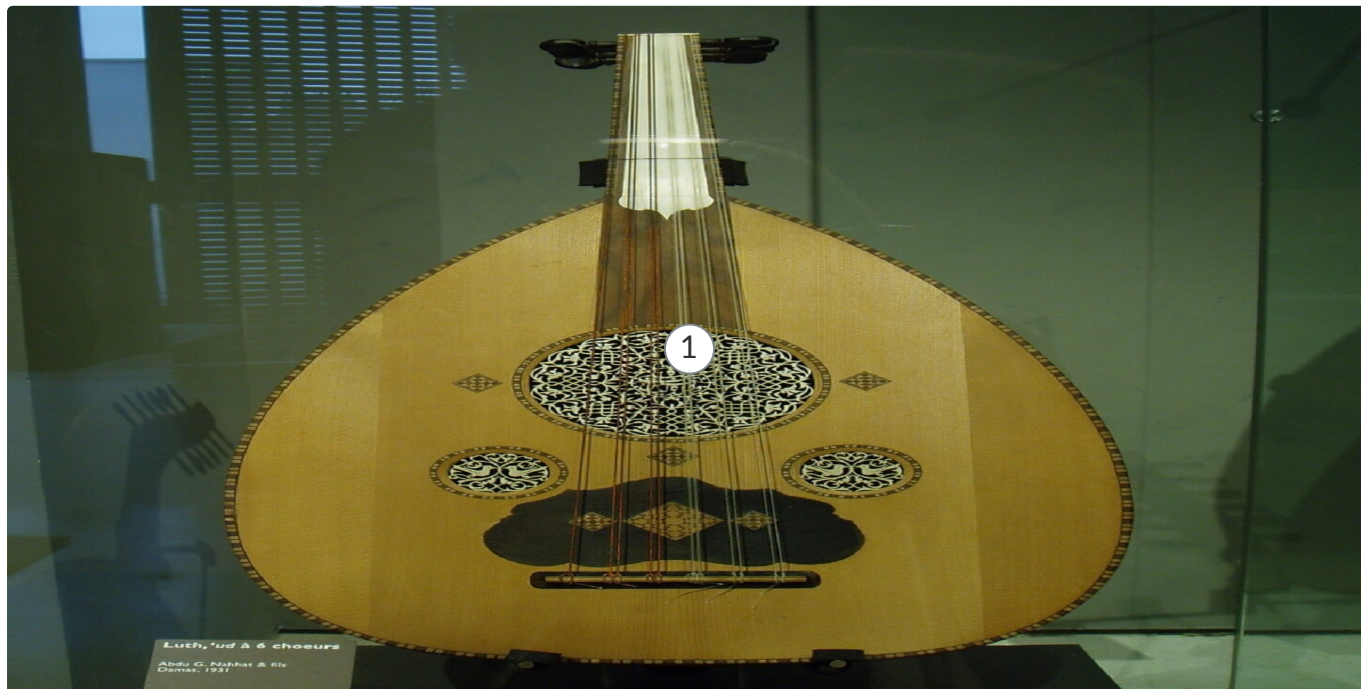
1

Psalterium

to instrument muzyczny z grupy chordofonów szarpanych lub uderzanych.

Płaskie pudło rezonansowe w kształcie trapezu, trójkąta lub prostokąta, z rozpiętymi nad nim strunami; grający szarpie struny lub uderza w nie pałeczkami.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PHL9EMoF9>

1

Lutnia

to instrument muzyczny z grupy chordofonów szarpanych.

Ma wypukły korpus rezonansowy o kształcie migdału, dość krótką, szeroką szyjkę z progami w odstępach półtonowych, 6–16 strun szarpanych palcami lub rzadziej plektronem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PHL9EMoF9>

Tamburyn

to perkusyjny instrument muzyczny, należący do grupy zarazem membranofonów i idiofonów.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PHL9EMoF9>

Prezentacja *Muzyka w dawnej Polsce*

Zapoznaj się z prezentacją i zaśpiewaj *Breve regnum*.

Źródło: online-skills.

Film *Muzyka w dawnej Polsce*

Film dostępny pod adresem </preview/resource/RCfOHlsNPZg45>

Film edukacyjny „Muzyka w dawnej Polsce”. Treści filmu wyświetlane są na stronach książki. Film rozpoczyna się w bibliotece, otwiera się książka pod tytułem Muzyka w dawnej Polsce. Na pierwszej stronie romańska świątynia, na stronie obok tekst, który jest również odczytany przez lektora: Przyjęcie chrześcijaństwa w Polsce w 966 roku za panowania Mieszka I, rozpoczyna rozwój państwa i jego związek z kulturą zachodu. Mając dostęp do różnych wzorców, Polska przyjmuje wiele stylów artystycznych w architekturze, poezji i muzyce. W okresie średniowiecza, trwającego od V do XV wieku, rozróżnić można w architekturze styl romański i gotycki. W czasie przedstawiania treści o stylu romańskim po lewej stronie widzimy bryłę kościoła romańskiego i jego wnętrze oraz tekst: Cechą charakterystyczną pierwszego, była surowość budowli, grube mury, małe okna, prostota i niewielka ilość dekoracji. Podczas omawiania stylu gotyckiego wyświetlona jest panorama kościołów

gotyckich oraz tekst: Styl gotycki to zauważalna smukłość, proporcjonalność i strzelistość budowli, stosowanie sklepień krzyżowo-żebrowych i rozet. Wnętrza były lepiej oświetlone, dzięki dużym otworom okiennym, wypełnionym witrażami. Sztuka rozwijała się przede wszystkim w kościołach i klasztorach. Powstawały tam różnorodne formy utworów związanych z obrzędkiem religijnym. W tle rozbrzmiewa Bogurodzica, na stronach książki pojawiają się średniowieczne zapisy nutowe i tekst, który odczytuje lektor: Kościół do liturgii wprowadził śpiew jednogłosowy zwany chorałem gregoriańskim, który nazwę swą zawdzięczał papieżowi Grzegorzowi Wielkiemu. Chorały wykonywane były przez kapłanów lub mnichów bez udziału instrumentów. Charakterystyczny był dla tego okresu rozwój notacji muzycznej. Początkowy, nieprecyzyjny zapis oparty na neumach, określający przede wszystkim kierunek melodii, przekształcił się w XII wieku w zapis modalny, polegający na łączeniu neum w grupy, które były odzwierciedleniem wzorów rytmicznych. W okresie XIV wieku rozwinięto notację menzuralną. Istotą był dwójaki podział wartości. Menzura wpisywana na początku określała czy podział jest trójdzielny czy dwudzielny. Pojawiły się również pauzy. Od tej pory kompozytorzy mogli z większą swobodą konstruować struktury rytmiczne. Istotne było także pojawienie się linii umożliwiających różnicowanie wysokości dźwięków, początkowo utwory zapisywane były na jednej linii, około 1030 roku Guido z Arezzo wprowadził dwie równoległe linie umieszczając również litery C i F co było początkiem stosowanych do dzisiaj kluczy. Pod koniec XI wieku zaczęto dodawać dwie następne linie, wzbogacając je kolorystycznie, później jeszcze jedną, co było początkiem stosowania pięciolinii w zapisie nutowym. Muzyka zmienia się i słysząc pieśń żaków krakowskich "Breve regnum". Widzimy malowidła przedstawiające średniowiecznych muzyków, pojawia się tekst, który odczytuje lektor: Sztuka była obecna również na zamkach rycerskich, mając charakter świecki. Pełniła ona rolę głównie rozrywkową i towarzyszyła wspaniałym ucztom, polowaniom i turniejom rycerskim. Konkurowano w umiejętnościach układania i wykonywania śpiewnych wierszy. Powszechne były występy rycerzy – artystów, zwanych we Francji trubadurami lub truwerami, na terenie Niemiec minezengerami. W Polsce wędrownych artystów nazywano rybałtami. Ulubionym ich tematem były chwalebne czyny sławnych rycerzy, opisy bitew, piękno przyrody i historie miłosne. Tak powstała pieśń rycerska. Średniowiecze to także czas rozwoju muzyki instrumentalnej. Do najbardziej popularnych instrumentów tamtego okresu należy zaliczyć harfy, liry, lutnie, trąby i rogi. Bardzo rozpowszechniony był również fidel i flet. Muzyka się zmienia, słysząc wielogłosowy śpiew a cappella, lektor opowiada o muzyce wokalne: W okresie średniowiecza największą wartość przypisywano jednak muzyce wokalne. Utwory z biegiem lat przekształcały się z jednogłosowych melodii do bardziej rozwiniętych kompozycji wielogłosowych. W kolejnej scenie na kartach książki widzimy rękopis "Bogurodzicy" i słyszymy jej nagranie. Lektor odczytuje informacje: Do najwspanialszych zabytków polskiego średniowiecza, możemy zaliczyć Bogurodzicę. Wartość tej kompozycji nie ogranicza się jedynie do pieśni religijnej, jest również arcydziełem poezji tego okresu. Autor utworu jest nieznany. Najstarszy jej przekaz pod względem tekstu i melodii pochodzi z 1407 roku. Znajduje się on w przekazie kcyńskim, przechowywanym obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Muzyka zmienia się słyszymy czterogłosowe opracowanie pieśni Gaude mater

Polonia, a lektor opowiada: Najstarszą zachowaną pieśnią polską jest Gaude Mater Polonia, z połowy XIII wieku, Pieśń autorstwa Wincentego z Kielczy, kapelana biskupa krakowskiego, napisana została ku czci świętego Stanisława ze Szczepanowa, który w 1079 roku w wyniku sporu z królem Bolesławem II Śmiałym, został skazany przez niego na śmierć. Po raz pierwszy pieśń została wykonana w Krakowie, podczas uroczystości kanonizacyjnych Stanisława w 1254 roku. Śpiewało ją rycerstwo polskie po odniesionym zwycięstwie. Później pieśń towarzyszyła uroczystościom narodowym, pełniąc rolę hymnu. Pierwsza zwrotka, w czterogłosowym opracowaniu Teofila Klonowskiego, jest obecnie śpiewana w czasie inauguracji roku akademickiego. Muzyka po raz kolejny prowadzi nas do innego tematu, słyszymy żywą, radosną muzykę instrumentalną. Lektor odczytuje tekst: Obok muzyki kościelnej, rozwijała się muzyka świecka. Przykładem jest utwór nieznanego kompozytora, Breve regnum, w tłumaczeniu Krótkie panowanie. Tytuł nawiązuje do Juwenaliów, czyli ośmiodniowego czasu zabaw studenckich, podczas których wybierano króla żaków. W łacińskim tekście piosenki charakterystyczny jest żal nad faktem, że zabawa ta nie będzie trwać wiecznie. Rękopis dzieła przechowywany jest w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Muzyka w tym czasie w większości powstawała anonimowo, zgodnie z przeświadczeniem o małości człowieka i wielkości Boga, dlatego znamy niewiele nazwisk ówczesnych kompozytorów. Muzyka w średniowiecznej Europie miała bardzo wysoką pozycję społeczną i uważana była za naukę. Zaliczana była do grona siedmiu sztuk wyzwolonych. Słowo musicus oznaczało człowieka zajmującego się muzyką od strony teoretycznej. Status takiej osoby był znacznie wyższy od muzyków grających na instrumentach, czy kompozytorów, których uważano za rzemieślników. W okresie średniowiecza opanowanie wiedzy teoretycznej z muzyki otwierało drogę do dalszych studiów teologicznych czy medycznych.

Ćwiczenie 1

Ułóż w poprawnej kolejności następujące okresy historyczne.

KLASYCYZM

BAROK

WSPÓŁCZESNOŚĆ

RENESANS

ŚREDNIOWIECZE

ROMANTYZM

ANTYK

XX WIEK

Ćwiczenie 2

Rozpoznaj instrument i dopasuj jego poprawną nazwę.

psalterium

fidel

lutnia

Ćwiczenie 3

Zaznacz formy występujące w okresie średniowiecza.

☐ oratorium

☐ hymn

☐ symfonia

☐ pieśń religijna

☐ pieśń rycerska

☐ etiuda

Ćwiczenie 4

Wysłuchaj fragmentów utworów i przyporządkuj jego kompozytora i poprawny tytuł.

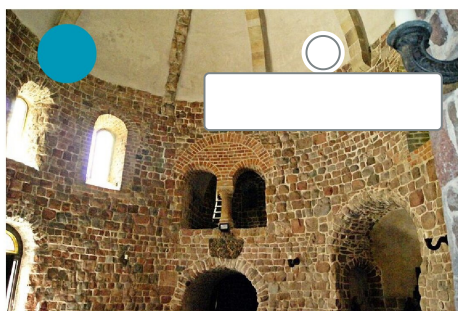
Materiały audio dostępne pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PHL9EMoF9>

1	◀ Wincenty z Kielczy, <i>Gaude Mater Polonia</i> ▶
2	◀ Anonim, <i>Breve regnum</i> ▶
0	◀ Anonim, <i>Bogurodzica</i> ▶

Ćwiczenie 5

Rozpoznaj styl architektoniczny budowli na fotografiach.
Wpisz "romański" lub "gotycki".

Ćwiczenie 6

Uzupełnij brakujący tekst pieśni Bogurodzica. Przeciągnij właściwe wyrazy w puste miejsca w tekście.

Bogurodzica dziewica, Maryja,
u twego syna Matko zwolena, Maryja!
 nam, spuści nam.

Kyrieieison.

Twego Krzciciela, bożycze,
usłysz głosy, napętn .

Słysz modlitwę, jaż nosimy,
a dać raczy, jegoż prosimy: a na swiecie ,
po żywocie .

Kyrieieison.

Gospodzina

zbożny pobyt

Bogiem sławiona

Zyszczy

dziela

rajski przebyt

myśli człowiecze

Ćwiczenie 7

Rozwiąż krzyżówkę.

[illegible]

1. Imię biskupa męczennika, apostoła Prusów.
2. Okres w historii, trwający od V do XV wieku.
3. Instrument strunowy, szarpany, charakterystyczny dla okresu średniowiecza.
4. Papież, który w okresie średniowiecza, uporządkował śpiew liturgiczny w kościele.
5. Imię kompozytora utworu *Gaude Mater Polonia*.
6. Nazwa wsi w okolicach której rozegrała się bitwa z Krzyżakami w 1410 roku.
7. Pieśń jednogłosowa, uważana za pierwszy hymn Polski.
8. Instrument strunowy smyczkowy, charakterystyczny dla okresu średniowiecza.
9. Wykonywanie przez zespół takiego samego dźwięku (czasem wraz z jego oktawą) lub całej melodii.

Ćwiczenie 8

Połącz elementy dopasowując do formy muzyki w okresie średniowiecza jego wyjaśnienie.

PIEŚŃ

uroczysta pieśń narodowa, religijna lub organizacyjna, symbolizująca określoną ideę

PIEŚŃ RELIGIJNA

śpiewana podczas uroczystości religijnych

PIEŚŃ RYCERSKA

utwór wokalny pisany do tekstu poetyckiego (rzadko prozatorskiego), najpowszechniejsza forma w całej historii muzyki

HYMN

tematyka związana z polem walki, dworem i kobietami; śpiewana przez mężczyzn – rycerzy

Słownik pojęć

Anonim

termin oznaczający nieznanego autora dzieła, jak również samo niepodpisane dzieło.

Chorał gregoriański

chorał rzymski, jednogłosowe śpiewy liturgiczne Kościoła rzymskokatolickiego, ukształtowane na początku VIII w., a przekazane w rękopisach z IX w.

Chorał gregoriański opiera się na skalach modalnych; rozróżnia się dwa rodzaje śpiewów chorału gregoriańskiego: 1) śpiewną recytację, zwaną accentus, na jednym lub kilku dźwiękach, np. psalmów, Ewangelii; 2) śpiew właściwy, zwany concentus, bardziej sylabiczny lub melizmatyczny, np. w częściach stałych i zmiennych mszy, w antyfonach, hymnach; chorał gregoriański może być wykonywany solo lub chóralnie, także w sposób responsorialny (chór i solista na przemian) lub antyfonalny (2 chóry na przemian).

Chór

zespół śpiewaków wykonujących wspólnie utwór muzyczny, również utwór śpiewany przez zespół.

Fanfara

trąbka bezwentylowa służąca do odgrywania uroczystego sygnału; sygnałówka.

Fidel

średniowieczny instrument muzyczny z rodziny smyczkowych.

Głos

dźwięki wydawane przez człowieka, pojedyncza melodia w utworze wielogłosowym.

Hymn

uroczysty i podniosły utwór poetycki lub oparty na nim wokalny utwór muzyczny, sławiący Boga, bohaterów, wielkie idee itp.

Jednogłosowy

śpiewany lub recytowany jednym głosem, mający tylko jedną linię melodyczną.

Kompozytor

twórca utworów muzycznych.

Lutnia

nazwa odnosząca się do rodziny instrumentów zaliczanych do instrumentów strunowych szarpanych.

Melizmat

melodia śpiewana na jednej sylabie, obejmująca kilka, a nawet kilkanaście dźwięków.

Muzyka instrumentalna

twórczość muzyczna przeznaczona do wykonania na instrumentach.

Muzyka wokalna

twórczość muzyczna przeznaczona do śpiewania.

Muzyka wokalno-instrumentalna

muzyka przeznaczona do grania i śpiewania, np. oratorium.

Neuma

znak notacji muzycznej używany w średniowieczu do zapisywania śpiewów chorału gregoriańskiego.

Nuta

graficzny znak dźwięku określający jego wysokość i wartość rytmiczną.

Oratorium

monumentalny utwór wokalno-instrumentalny, o tematyce przeważnie religijnej.

Pieśń

krótki utwór wokalny przeznaczony na głos solo, na głos z akompaniamentem lub na zespół wokalny.

Psalterium

instrument muzyczny z grupy chordofonów szarpanych lub uderzanych; psalterium było popularne w średniowiecznej Europie.

Solo

śpiew lub gra na instrumencie bez towarzyszenia innych głosów.

Średniowiecze

okres w historii europejskiej od V do XV wieku.

Trubadur

średniowieczny poeta i śpiewak wędrujący po dworach południowej Francji.

Truwer

średniowieczny poeta, muzyk i śpiewak wędrujący w północnej Francji.

Unisono

wykonywanie przez zespół takiego samego dźwięku (czasem wraz z jego oktawą) lub całej melodii

Wielogłosowy

śpiewany przez kilka głosów lub grany na kilku instrumentach; śpiewający wieloma głosami.

Źródła:

Encyklopedia Muzyki pod red. A. Chodkowskiego, PWN, Warszawa 2001

encyklopedia.pwn.pl

rmfclassic.pl/encyklopedia

sjp.pwn.pl

Biblioteka muzyczna

Źródło: AMFN.

2 Źródło: AMFN.

3 Źródło: AMFN, licencja: CC0.

Bibliografia

Encyklopedia Muzyki pod red. A. Chodkowskiego, PWN, Warszawa 2001.

M. Wozaczyńska, *Muzyka średniowiecza*, Gdańsk 1998.

K. Morawska, *Historia muzyki polskiej. Średniowiecze*, Warszawa 1998.

D. Gwizdalanka, *Historia muzyki 1*, Kraków 2005.

M. Kowalska, *ABC historii muzyki*, Kraków 2001.

P. Orawski, *Lekcje muzyki. Średniowiecze i renesans*, Warszawa 2010.